

landen. Hellre än att förfasa sig över snörliv eller en annan tids annorlunda definition av hygien betonar Brown att »bekvämligheten var snarare av social art än fysisk. Den uppstod när kropp och kläder koordinerade med de rådande idealen». Oscarssons diskussion av äldre tiders värderande historieskrivning på tal om tidens politiska polemiker är också väggörande.

Andreas Önnarfors betonar de tysksvenska förbindelsernas omfång och betydelse för skilda samhällsskikt under 1700-talet, inte minst det faktum att Sverige i över ett och ett halvt sekel styrdes av monarker från tyska furstedynastier. Denna insikt saknas hos vissa andra författare – exempelvis förbigår Rainer Knapas helt den betydelse de tyska parkerna hade för den »engelska parkens» genomslag och form i Sverige.

Kvinnors liv och villkor är ett återkommande tema. Jessica Parland-von Essen ger en levande bild av ideal och realitet i unga flickors uppfostran; flera än man kanske tror fick en gedigen utbildning i exempelvis språk, historia och litteratur. Kristiina Savin diskuterar bland annat kvinnors förhållande till språket – både så som det konstruerades av manliga auktoriteter och av kvinnliga motbilder. Här saknar jag dock (eftersom författaren inbegriper även frihetstiden) ett omnämnande av Vitterhetsakademien och Lovisa Ulrikas anspråk på inflytande över det svenska språkets och den svenska litteraturens utveckling. Christensson och Savin diskuterar även fördomandet av kvinnligt tal och informationsutbyte. Deras redogörelser är tänkvärda, men kunde kanske ha tagits ett steg längre: läsaren frågar sig varför ett så starkt fördomande var nödvändigt. En del av förklaringen bör ligga i det osäkra informationsläge som behandlas av Tandefelt, Christensson och Oscarsson: när många nyheter, inte minst i brännbara ämnen, spreds genom skvaller och rykten, var information en värdefull bytesvara som gav innehavaren makt och möjlighet att påverka eller rentav agera självständigt. Sådant borde som bekant vara förbehållet män, och det är således förklarligt att kvinnors samtal, informationsutbyte och kunskaper borde förringas och helst undertryckas helt och hållet, liksom män borde akta sig för att anförtro något av vikt åt en kvinna.

Förhållandet mellan kvinnor och språk aktualiseras också av romanläsningen. Jag får medge att jag inte riktigt uppfattar om Margareta Björkman är ironisk eller ej när hon fastslår att »mellan romanen och kvinnorna råder ett speciellt förhållande», men hennes artikel visar tydligt hur kvinnors romanläsande konstrueras som subjektivt och distanslöst. Till denna konstruktion

bidrog också Pehr Hilleströms och andra konstnärers framställningar av drömmande, läsande kvinnor. En sådan målning åtföljer texten som illustration men dess funktion inom konstruktionen kommenteras inte.

Förhållandet mellan retoriska/teoretiska konstruktioner och realiteter analyseras inte fullt ut i Björkmans artikel. Samma otydlighet återkommer på andra håll, både i texter och i presentationen av de bilder som illustrerar boken. När är »Kina» eller »perserna» en retorisk term använd för att definiera en kontrast till europeiska förhållanden, när en fullt utvecklad exotisk fantasi, och när en verklig plats som man söker vederhäftiga upplysningar om? Anne Marie Leander Touati understryker med all rätt det antika Greklands centrala betydelse för det senare 1700-talets svenska konstnärer. Hon tydliggör dock inte att detta »Grekland» för de flesta var en retorisk formel. De verkliga förebilderna för exempelvis Sergel och Louis Masreliez – som Margareta Nisser Dalman nyligen understrukt i sin avhandling *Antiken som ideal* (2006) – var den romerska antiken samt renässanskonsten.

I en samling artiklar kring ett så vitt tema som en tidsepok är det oundvikligt att det uppstår luckor i helhetsbilden. Gustav III:s krigsföretag omnämns av flera författare, men periodens kulturhistoria framstår som fredlig och civil. Med tanke på hur starkt det martialiska idealet levde kvar hos adel och kungahus (speglat inte minst i porträttkonst, uppfostran och yrkesval), och hur Sveriges krigiska historia redan präglade den nationella självuppfattningen ter sig helhetsintrycket här missvisande. Sammantaget är det dock en mycket informativ, välskriven och underhållande bild av det svenska 1700-talet som presenteras.

Merit Laine

Johan Cederlund, *Classical Swedish architecture and interiors 1650–1840*, London & New York: W. W. Norton & Co., 2006. (270 s.)

Sveriges äldre byggnadskultur har på senare tid uppmärksammats i en rad påkostade bilderböcker riktade mot en utländsk publik och med populärt hållna texter med varierande ambitionsgrad. Håkan Groth, Daniel Rey, Lars och Ursula Sjöberg är bara några av författarna (fotograferna onämnda). Man kan därför fråga sig om det föreligger behov av ytterligare tillskott till

praktboksgenren. Konsthistorikern Johan Cederlund – tidigare föreståndare för Uppsala universitets konstsamlingar, numera museidirektör för Zornsamlingarna i Mora – har dock en bred vetenskaplig förtrogenhet med ämnet och hans bok skiljer ut sig genom att ha ett mer heltäckande perspektiv och en genomgående syntetiserande återkoppling till forskningen. Där många av de andra böckerna mestadels är katalogartade objektbeskrivningar låter Cederlund stilepokerna bilda strukturen med byggnaderna som åskådningsexempel. Ambitionsnivån känns därför högre och boken bör kunna fungera som introduktion för intresserade läsare även på en mer avancerad nivå.

Boken – som, så vitt framgår, tillkommit i nära samarbete med översättaren och konstvetaren Lani Summerville-Sternerup – ger en allmän exposé över svensk byggnadskonst i offentlig och kyrklig regi samt i högreståndskretsar från mitten av 1600-talet till Karl Johan-tidens slut. Adjektivet *classical* i titeln skall förstås i en allmänspråklig betydelse och inte som »klassicistisk». Det som behandlas är alltså centrala byggnadsverk i Sveriges arkitekturhistoria, oavsett om formspråket varit antikinspirerat eller inte. Urvalet är på traditionellt vis geografiskt begränsat till dagens Sverige, inte det historiska. Den folkliga byggnadskonsten saknas helt liksom stads- och fästningsbyggande. Det senare är desto mer anmärkningsvärt eftersom de militära anläggningarna svalde en betydande, rentav dominerande del av de offentliga byggnadsutgifterna. Därtill fungerade de militära konstruktionerna och kronans ingenjörer tidigt och länge som ett förmedlande led mellan skolarkitektur och folklig byggnadskonst.

Boken inleds med en relativt omfattande historisk översikt, kanske nyttig för en utländsk publik. Därefter behandlas byggnadsstilarna kronologiskt i var sitt kapitel: barock, senbarock, rokoko, nyklassicism, empiri. De nytagna fotografierna – goda men inte mästertliga – utgör huvuddelen av illustrationsmaterialet, men kompletteras av planer och samtida byggnadsritningar.

I Sverige uppvissade arkitektur, rumsinredning och konsthantverk en relativ enkelhet i jämförelse med de utländska förlagorna. Traditionellt har detta förklarats med den svenska fattigdomen, men i dagens hyllningslitteratur framställs det gärna som ett medvetet estetiskt val. Konstaterandet har närmast karaktären av försanthållande och jag har aldrig sett det övertygande belagt med referenser till konstnärernas egna utsagor. Detta gäller även Cederlunds framställning. Exempelvis Sturefors' enkla yttre förklaras som en medveten reak-

tion mot de tidigare barocka byggnadsexcesserna (s. 96). Omdömet är enbart ett antagande och man får betänka att även den svenska högbarockens franskinspirerade lantpalats – Mälsåker, Rosersberg, Salsta, Sjö – med flera – har en betydligt mer återhållen relief och plastik än sina förlagor. Vad det skulle handla om är alltså en förenkling av en förenkling. Till saken hör ju också att många av dessa byggnader hade en avsevärt rikare skulptural utsmyckning på ritningarna än vid genomförandet. Pengabristen bör därför inte helt räknas bort bland förklaringsfaktorerna.

Det som ännu saknas i den växande arkitekturhistoriska bokfloran är en genomförd internationell komparation som kombinerar de estetiska analyserna med socio-ekonomiska undersökningar. De senare aspekterna har uppmärksammats på nationellt plan av exempelvis Göran Ulväng i Sverige och Steen Estvad Petersen i Danmark. Nu är ju Cederlunds bok en populär översikt som vill ge en sakkunnig introduktion till ett stycke svensk arkitekturhistoria för en utländsk läsekrets. Därför är det naturligtvis orättvist att föreskriva honom ett mer ambitiöst projekt som dessutom skulle ha krävt en stor mängd grundforskning. Men mot bakgrund av Cederlunds expertis och eftersom det är just en översikt som redan tillåter sig en del spekulationer hade jag ibland önskat att associationerna vidgats än mer.

Trots avgränsningen till dagens geografiska Sverige finns vissa ansatser till att behandla landets arkitektoniska återexport. Exempelvis upprepar Cederlund den gamla uppfattningen att det franska slottet Roissy, nedbränt under revolutionen, skall ha varit Nicodemus Tessins d.y:s enda genomförda projekt av hans många utländska beställningar. Den franske arkeologen Jean-Yves Dufour har dock övertygande visat att denna ombyggnad aldrig genomfördes. Också detta Tessinprojekt, en utvidgad variant av Steninge, stannade på ritbordet.

För en någorlunda orienterad svensk läsare ger Cederlunds bok inte mycket nytt – och det är knappast dess syfte. Den som vill förse en utländsk läsare med en initierad och pålitlig översikt över denna betydelsefulla epok i svensk arkitekturhistoria skall dock rekommendera Cederlunds bok. Det är tveklöst det bästa sammandrag på engelska som i dag finns att tillgå.

Jonas Nordin